

13/26 APRILIE 1917: PRIMA ALBA IULIA - „MEMORIUL - MANIFEST” DE LA DARNIȚA -

Felicia ȚUCĂ¹
Dr. Cornel ȚUCĂ

Două evenimente politice au influențat decisiv, prin urmările lor, cursul primei conflagrații mondiale: Revoluția rusă din 27 februarie 1917 (al cărui răsunset a avut legătură cu subiectul prezentului studiu) și intrarea, la 24 martie 1917, Statelor Unite ale Americii în război. Revoluția din Rusia a fost percepută de către refugiații ardeleni și bucovineni din România ca un prim semnal al debutului schimbării tradiționalei politici autocrate țariste. În acest sens, Octavian Goga, una din personalitățile cele mai reprezentative ale acestora, și-a manifestat de la început toată simpatia și entuziasmul în legătură cu venirea la putere în Rusia a noului Guvern provizoriu. Nu este exclus ca această manifestare să fi fost „mai mult expresia unei dorințe și mai puțin reflectarea unei realități”. Pe de altă parte, implicit, Guvernul român, prin premierul său, a recunoscut relativ rapid proaspăta putere politică instaurată la Petrograd. Ion I. C. Brătianu a declarat, fără echivoc, în legătură cu aceste schimbări survenite pe scena politicii interne ruse: „Ultimile evenimente din Rusia ne-au confirmat în credința noastră, căci am constatat, în atitudinea și asigurarea noului guvern rus, voința de a lupta [...]. Iată pentru ce am ținut să fim cel dintâi dintre Aliați care să stabilească legături de prietenie cu noul regim rus”². Atât pentru lumea politică și intelectuală, cât și pentru opinia publică din România, schimbările revoluționare din spațiul rusesc au fost privite, într-o primă perioadă, ca fiind dătătoare de speranțe pentru realizarea propriilor obiective politice și militare. Tocmai de aceea, „Declarația” noului titular al Ministerului de Externe rus, Miliukov, a fost interpretată ca un prim semnal favorabil îndeplinirii acestor speranțe. În prezentarea programului de politică externă al noului Guvern instalat la Petrograd, Miliukov a dat asigurări ferme că Rusia va urmări constant: „respectarea angajamentelor luate față de puterile aliate”. În același timp, atât pentru

România, cât și, mai ales, pentru ardelenii și bucovinenii refugiați în aceasta sau pentru cei din Rusia, fie ei internați ca prizonieri de război, fie ei concentrați drept voluntari români la Darnița³, deosebit de importantă a fost acea mențiune a lui Miliukov privitoare la garantarea satisfacerii: „aspirațiilor naționale ale popoarelor subjugate din Austro-Ungaria”⁴.

Voluntarii concentrați la Darnița, pentru a lupta alături de armata români, dintre prizonierii de război ardeleni și bucovineni proveniți din armata austro-ungară au perceput Revoluția rusă ca pe o schimbare ireversibilă a politicii puteri țariste față de starea și obiectivul acțiunii lor. Sub impulsul schimbărilor politice de la Petrograd, despre care aflau din ce în ce mai multe lucruri, voluntarii ardeleni și bucovineni concentrați la Darnița au crezut cu fermitate că acestea vor determina și pentru ei, într-un interval relativ scurt de timp, modificările atât de mult așteptate. În acest sens, cuprinși de febra nerăbdării și dornici de a veni mai repede în întâmpinarea acestora, voluntarii concentrați aici au considerat ca fiind și de data lor să-și facă cunoscută în plan internațional hotărârea angrenării lor militare, alături de armata română, în luptă împotriva armatelor Puterilor Centrale. Trebuie subliniat că această hotărâre implica, funcție de planurile Comandamentului militar român, participarea lor efectivă la unele operațiuni militare ale armatei română împotriva și celei austro-ungare; armată din rândurile căreia făcuseră parte anterior.

Voluntarii români concentrați la Darnița au ajuns la concluzia că, la acea dată, a sosit și pentru ei momentul propagării în plan internațional atât a cauzelor care i-au determinat să se înroleze benevol ca voluntari pentru armata română, cât și a scopului final avut în vedere prin această hotărâre: *Unirea teritoriilor locuite de*

românii din Imperiul Austro-Ungar cu România.

În consecință, pentru a transpune în fapt acest deziderat, membrii Comitetului Executiv al voluntarilor români din Rusia⁵ au decis în unanimitate convocarea tuturor ofițerilor concentrați la Darnița într-o adunare în ziua de 11/24 aprilie 1917. Adunarea în cauză urma să aibă un singur punct pe ordinea de zi: discutarea proiectului unui document – program potrivit căruia voluntarii români ardeleni și bucovineni proveniți din rândurile armatei austro-ungară urmau să aducă la cunoștința guvernelor, politicienilor, presei și opiniei publice internaționale programul lor de luptă politică și militară și motivele care i-au împins în luarea acestei hotărâri. De asemenea, preconizatul document – program trebuia, după aprobarea lui, să fie adus cu prioritate și la cunoștința Guvernului român, politicienilor, presei și opiniei publice române. În acest scop, Comitetul Executiv l-a însărcinat pe locotenentul medic Pompiliu Nistor⁶ să redacteze o primă variantă – de lucru – a preconizatului document – program. Ca urmare, acesta, în baza și a unor consultări și schimburi de opinie avute anterior pe această temă atât cu unii dintre fruntașii voluntarilor, cât și cu reprezentanți de seamă ai ardelenilor și bucovinenilor refugiați, printre care și cu Octavian Goga, a întocmit proiectul documentului – program solicitat.

În ziua de 11/24 aprilie 1917, după cum se stabilise deja, s-a desfășurat adunarea tuturor ofițerilor voluntari prezenți la acea dată la Darnița. Pompiliu Nistor a dat citire în fața ofițerilor participanți la adunare – în calitate de raportor – documentului – program elaborat de el și intitulat provizoriu: „*Declarația – manifest a voluntarilor români ardeleni și bucovineni de la Darnița*”⁷. Expunerea a început apelarea: „Fraților!”, prin care autorul a dorit,

de la început, să-și facă părtași nemijlociți, deci coautori, ai programului în cauză pe toți cei prezenți. Prin această modalitate de adresare, raportorul a considerat că documentul – program supus dezbaterii celor prezenți, indiferent de forma de aprobare decisă ulterior de aceștia, primea caracteristica unanimității voinței participanților, nu pe aceea numai a autorului sau a unui anumit grup restrâns din jurul acestuia. Conținutul documentului a vizat propagarea, pentru întâia oară în plan internațional, obiectivelor politice și militare urmărite de voluntarii români ardeleni și bucovineni prin alăturarea lor armatei române. Numai astfel, vocea voluntarilor de la Darnița, a considerat raportorul, putea deveni în realitate – prin distribuirea respectivului document – vocea ardelenilor și bucovinenilor menită a aduce lumii la cunoștință voința lor de *libertate și unire* cu România. Voluntarii puteau deveni aceea voce întrucât ei erau eliberați de presanta prezență nemijlocită a aparatului polițienesc imperial austro-ungar și de teama inerentă de acțiunile represive ale acestuia.

Conținutul documentului începea prin reliefarea faptului că „România a ieșit din neutralitate mânăta de un singur scop sublim”: de a „uni sub un regim toate părțile constitutive ale neamului românesc, ceea ce e în concordanță cu cele mai elementare cerințe ale oricărei democrații, fie cât de înaintate”. La timpul potrivit, decizia României – s-a arătat în continuare – a primit „consimțământul și garantarea statelor cele mai democratice ale Europei, precum și a Rusiei”. De atunci și până la această dată, urmare directă a evoluțiilor de pe scena politică internațională: „Principiul de a uni sub o singură formațiune de stat toate națiunile care o cer, a fost primit ca punct de plecare

REVERBERAȚIILE MARI UNIRI

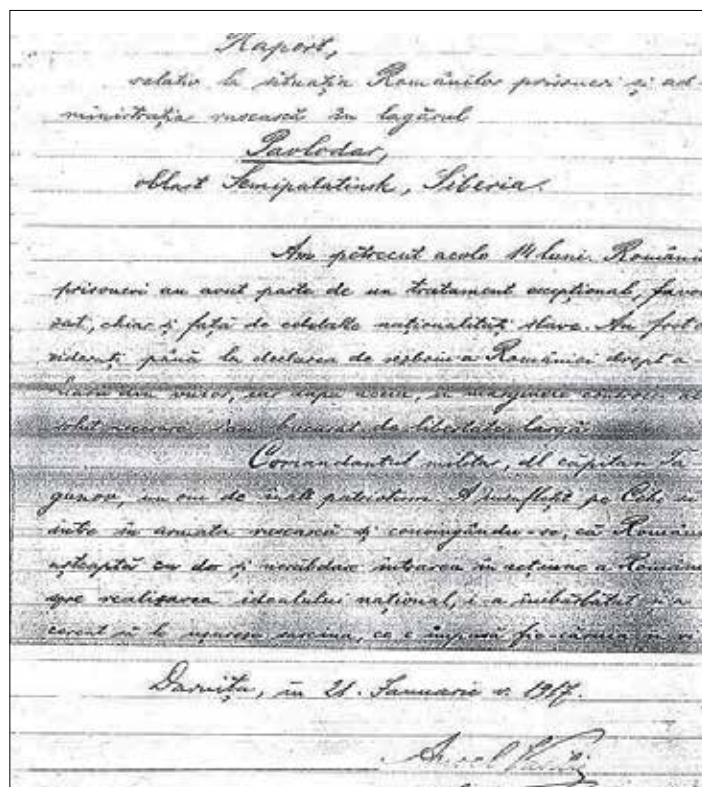
și de Republica Statelor Unite din America de Nord, modelul unui stat adevărat democratic, în adresele președintelui Wilson, la care a aderat lumea întregă, afară de statele Centrale". De aceea, referindu-se la principiul autodeterminării, raportorul a precizat: „Acest principiu a fost sărbătorește pus ca bază fundamentală și în răspunsul statelor Antantei la notele lui Wilson. Chiar și Rusia autocrată a fost nevoită să recunoască acest principiu, concretizându-l prin recunoașterea necesității formării unei Polonii independente în cadrele ei etnografice”.

Cu referire directă la situația internă din Rusia, de la aceea dată, raportorul a specificat că aceasta putea fi catalogată drept „triumful democrației”, care a fost primit cu entuziasm în general de toată lumea și, în primul rând, de către „noi, care încă suntem – sau care de multe ori numai zicem că suntem – democrați și a căror soartă ca neam și personală depindea așa de mult de purtarea Rusiei și continuarea războiului actual”⁸. Locotenentul Pompiliu Nistor a continuat prezentarea documentului printr-o pertinentă analiză atât a situației interne politice, cât și a obiectivelor de politică externă ale Rusiei post revoluționare. Analiza, mai ales cu trimitere la politica externă, s-a axat pe evidențierea opțiunilor principalelor forțe de influență apărute pe scena vieții politice interne ruse, reliefând celor prezenți principalele declarații ale frunțașilor acestora.

Ca un lucru îmbucurător și dătător de speranțe, a subliniat e în document, este faptul că toate aceste noi forțe politice au dat în permanență asigurări privitoare la înțelegerea cererilor de autonomie și „aprobă această alegere a chestiunilor naționale” și a dorințelor „de a forma state independente naționale, care să cuprindă totalitatea națiunilor”. Dintre aceste hotărâri, a fost evidențiat auditorului prezent elementul de noutate apărut în *Declarația* lui Kerenski din 8/21 aprilie 1917, conform căruia, rușii: „recunosc primii principiul dreptului popoarelor de a-și zidi singure existența lor de stat pe calea plebiscitului”. Referindu-se la înțelesul probabil avut în vedere de Kerenski asupra noțiunii de „plebiscit”, raportorul a fost obligat să consemneze faptul că folosirea termenului „pare a fi o scăpare din vedere, o uitare, atât a socialiștilor, cât și a guvernului”, întrucât, în această privință, nici „ei înșiși nu sunt în clar cu ceea ce voiesc”.

Conștient de ceea ce ar fi însemnat desfășurarea unui plebiscit într-o regiune controlată autoritar și discreționar de forța represivă dominantă, în speță de cea a dublei monarhii, indiferent de localizarea unei anumite regiuni din cuprinsul acesteia, raportorul a considerat

necesară explicitarea în document a conotației termenului în sine. În acest sens, el a specificat în acesta că este: „datoria noastră de a conlucra la aceasta, mai ales până nu e prea târziu, până ce nu s-a fixat definitiv prin declarații solemne sau chiar prin tratate sau alianțe, cât de departe are să meargă dreptul la independență și existență (în destine) a națiunilor mici”. Pentru a clarifica și limpezii aceste aspecte, Pompiliu Nistor a specificat importanța decisivă a rolului pe care trebuia să-l aibă reprezentanții respectivelor națiuni, subliniind necesitatea ca acesta să fie în mod obligatoriu unul decisiv.

21 ianuarie 1917. Raportul voluntarului Aurel Vasile înaintat Comitetului Executiv de la Darnița

De aceea, misiunea voluntarilor ardeleni și bucovineni, s-a specificat în materialul prezentat, trebuia să devină una hotărâtoare, pentru că „noi, pe pielea cărora se va încresta dezlegarea acestei chestii, suntem datori s-o facem, căci întreaga îndreptățire a noastră de a fi, întreaga noastră ființă în calitate de voluntari se bazează pe condiția dezlegării acestei chestii în sensul unirii fiecărui popor într-un stat național independent”⁹. În proiectul documentului, în continuare, raportorul a precizat pericolul introducerii „plebiscitului” drept unic criteriu al recunoașterii voinței populației majoritare dintr-o regiune supusă controlului represiv al statului stăpânitor și a propus mobilizarea efortului tuturor pentru limitarea locului și rolului acestuia.

Tocmai în acest sens, apoi, raportorul a mai subliniat că voluntarii concentrați la Darnița, deci într-un teritoriu neutru, sunt unica forță reprezentativă a ardelenilor și bucovinenilor care-și poate exprima în plan internațional, cu hotărâre, claritate și fără nici o teamă de represiune imediată, dorința de eliberare națională și unire a provinciilor lor de origine cu România. Ținând cont de această percepție, raportată la condițiile internaționale de excepție ale momentului, a fost evidențiată în document importanța prioritară a următoarei acțiuni: „Crește datoria noastră, că încă de la nici un popor apăsător care voiește să fie liber nu s-au auzit așa de puține proteste în contra jugului cel poartă și așa de puține cereri de eliberare ca de la poporul românesc. [...] Această datorie nu ne-am îndeplinit-o nici noi, nici cei din Regat”. Acuză în sine a fost extinsă asupra tuturor posibililor purtători de opinie ai ardelenilor și bucovinenilor, fie ei dintre voluntari, fie ei dintre cei refugiați în România.

În documentul prezentat s-a specificat, în continuare, că: „De niciun popor nu se vorbește așa de puțin și ca de-o cantitate neglijabilă, materială și umană, ca de poporul român. Și chiar cu chestia românească sunt mai neclar, mai ales în Rusia”. În această privință: „Nu ne este nouă indiferent ce se crede despre noi în Rusia; aceasta nu era relevant în vremea absolutismului. În Rusia democrată de azi, de la care poate depinde mai mult hotărârea existenței noastre, ce se crede despre noi are însemnătate covârșitoare”. Pornind de la aceste constatări, locotenentul medic Pompiliu Nistor a prezentat pe larg o amplă analiză a percepției „românismului”, în genere, și a obiectivului luptei pentru unire a voluntarilor, în particular, în întreg spațiul rusesc. Analiza a constituit o

pertinentă trecere în revistă a tuturor argumentelor favorabile atât „românismului”, în întregul lui, cât și necesității unirii ardelenilor și bucovinenilor, în special; dar, în același timp, și a celor nefavorabile acestora. Meritul incontestabil al analizei l-a reprezentat reliefarea tuturor argumentelor în cauză, pozitive sau negative, care au fost și însoțite, concomitent, de un comentariu explicativ extrem de nepărtinitor și bine documentat¹⁰.

În acest sens, raportorul a subliniat în documentul supus aprobării celor prezenți, fără nici un fel de reținere, că, la aceea dată, în: „Rusia se știe că, la celelalte popoare [...] care voiesc să fie independente, s-au produs în decursul războiului dese acte de dezertare în masă, răscoale și conjurații, se știe despre condamnarea la moarte și executare de cete întregi de oameni politici, însemnați și cunoscuți de lumea întreagă, de soldați și lucrători, se știe de proteste și procese sinistre”. Din păcate, însă, în totală contradicție cu aceste informații, despre activitățile revendicative ale românilor ardeleni și bucovineni nu se cunoșteau date relevante: „Numai despre români nu prea se știe de măsuri analoge; chiar noi aflăm numai cazuri sporadice, despre oameni puțin cunoscuți, întâmplare în împrejurări deloc impunătoare și demonstrative; nici noi n-avem cunoștințe despre martirajul căpeteniilor noastre politice. Și chiar dacă va fi fost astfel de cazuri, cu atât mai rău pentru noi, românii din toate părțile, că nu le-am știut exploata și nu le-am făcut cunoscute lumii întregi”.

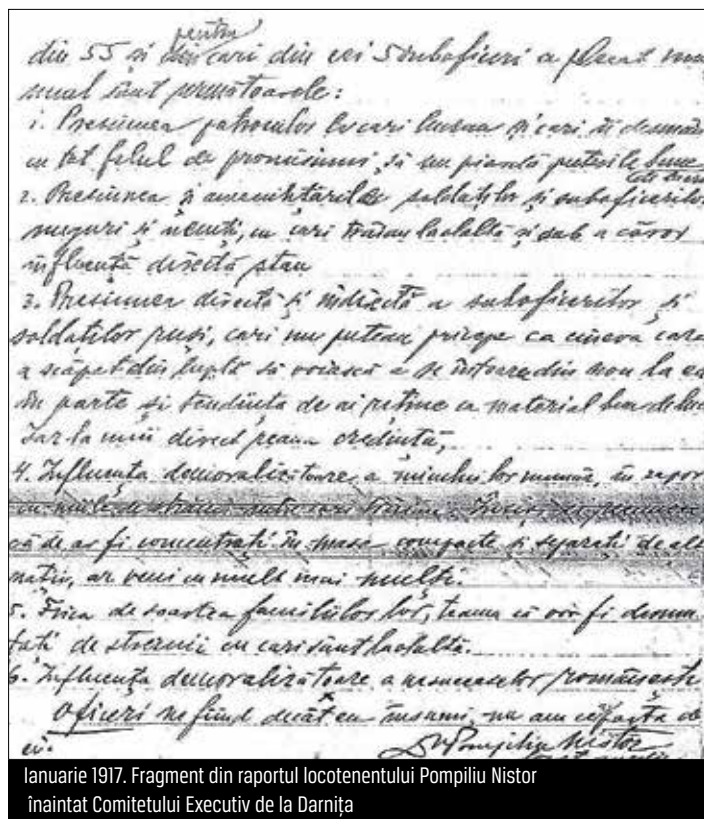
Dacă „nu am avut” sau „nu am știut să arătăm lumii faptele de rezistență și jertfă”, raportorul a consemnat ceea ce am reușit, totuși, să arătăm lumii: „În schimb, la noi [...] s-au făcut nenumărate manifestații de loialitate, deputășii la Viena, pe care ungunii s-au

grăbit să le trâmbițeze în lumea întreagă”. Dacă acestea s-au putut întâmpla la începutul războiului „când nu se putea prevedea desfășurarea acestuia”, acum ele pot primi o anumită explicație și prin faptul că „România din motive politico-strategice nu-și putea exprima pe față intențiile”. Apoi, în document, a fost condamnată permanentizarea unor asemenea acțiuni după august 1916 și denunțate cu fermitate: „Orice manifestație, orice declarație de loialitate și alipire față de Habsburgi și monarhie e o trădare de neam, care nu i se poate ierta numănu”. În același timp, aceste aparențe de loialitate ale ardelenilor și bucovinenilor față de dubla monarhie s-au datorat în primul rând modalității obținerii lor de către autoritățile statale direct interesate: „Numărul covârșitor al celor ce iau parte la aceste manifestații este strâns cu baioneta la spate”.

Prin această acuză reliefată, în documentul prezentat, Pompiliu Nistor a devoalat public procedeul utilizat de autoritățile imperiale și a justificat, astfel, participarea românilor la adeziunile în cauză: „Mulți, foarte mulți, vor fi săvârșit trădarea de neam numai puși între alternativa: loialitate sau închisoare, ori moarte.” Înțelegând cedarea omului de rând în fața actelor de represiune ale autorităților statale, documentul a înfierat categoric „cedarea” frunțașilor politici ai ardelenilor și bucovinenilor: „Dacă omenirea <<înțelege>> cedarea de frică a celor mici și ne-nsemnați, nu poate admite, nici ca împrejurare atenuantă, lașitatea acelor căpetenii politico-culturale, pe care am fost învățați să-i vedem în fruntea vieții politice românești, căci prin faptul lor au compromis marile principii pentru care au luptat ei, și noi, și strămoșii noștri”.

Înfierând lașitatea acelor conducători, în document, concomitent, s-a făcut cunoscut:

REVERBERAȚIILE MARI UNIRI

Ianuarie 1917. Fragment din raportul locotenentului Pompiliu Nistor înaintat Comitetului Executiv de la Darnița

„E evident că poporul român nu-și poate exprima azi și acasă libera sa voință, aceasta o pot exprima numai doi factori ai săi, ieșiți de sub jugul ce le închide gura celor de acasă. Primul dintre aceștia sunt refugiații noștri în România, înțelegând prin aceștia pe cei ce au trecut granița cu inima curată, cu sfântul gând să lupte cu vorba și cu fapta pentru ideal, iar nu să-și apere cinstita lor piele”. Și totuși, dacă primul factor putea fi acuzat de sprijin și influență din partea României, cel de-al doilea nu mai putea fi acuzat de acestea. Cu deplină cunoaștere a realității politice și implicațiilor ulterioare ale afirmațiilor lansate public, în document a fost nominalizat acest „al doilea factor liber” de opinie: „Suntem noi, voluntarii români. Primul glas tare al nostru a fost că ne-am prezentat credincioși la apelul națiunii, fără răzgândire și fără speculații de orice natură”.

Inexistența până atunci pe plan internațional a acestui „glas”, care să facă „să se știe despre noi și să ne audă glasul și cei părăsiți ai noștri, Neamul românesc din Austro-Ungaria și România, și țările aliate și chiar și Rusia, în care ne aflăm”, s-a datorat voluntarilor care au fost „lipsiți de sprijinul multimii, care să stea în jurul” lor și de „nesiguranța și stadiul, veșnic prelungit, de tăcere în care suntem; dar și un gând, nu josnic, dar mic și nevrednic de hotărârea ce-am luat-o să ne punem viața pe altarul

nostru: a fost gândul să nu afle ungurii și nemții despre noi, să nu se întâmple nimica rău celor de acasă”. La această dată, ca persoane eliberate de orice rețineri și teamă, a sosit momentul: „să știe ungurii că noi nu-i mai vrem, să știe cei de acasă, că noi nu i-am uitat și să prindă din curajul nostru nou curaj, nouă voință de-a suferi și spera”.

Trecând la analiza schimbărilor survenite pe scena politică, ca urmare a victoriei Revoluției ruse, în document s-a specificat: „Azi, și-n viitor tot mai mult, soarta lumii se decide în casa țăranului și-n atelierele muncitorului; astăzi se pun în discuție la piață tratatele și alianțele diplomatice, se revizuiesc toate hotărârile părute nestrămutate ale statelor. Războiul astăzi se poartă în numele libertății popoarelor, al dreptății [...] pentru toți oamenii”. Drept urmare a schimbărilor reliefate: „Ar fi o crimă, dacă nici astăzi nu s-ar auzi glasul nostru, dacă și acum am lipsi să ne spunem cuvântul nostru, prin care să arătăm că războiul nostru, de asemenea, e în numele democrației, în numele dreptului elementar, al fiecărui popor, de viață; să-și hotărască singur soarta, să-și aleagă singur statul pe care voiește să-l formeze sau la care voiește să se alipească”.

Conținutul documentului – program, conceput și prezentat adunării ofițerilor de locotenentul Pompiliu Nistor, a constituit, în fapt, o adevărată *declarație* de politică externă menită a transmite în plan internațional principiile și obiectivele în numele cărora voluntarii ardeleni și bucovineni înțelegeau să acționeze în viitor. Pentru aceștia, realizarea acestor obiective urma să devină țelul luptei lor armate, deschisă și vizând *eliberare națională a tuturor teritoriilor locuite majoritar de români din cu-prinsul Imperiului Austro - Ungar și unirea lor cu țara mamă: România*. Conștienți de faptul că acțiunea lor nu are caracteristica unicității, ci, dimpotrivă, pe aceea a unui paralelism – deja consacrat – cu acțiunile similare ale celorlalte popoare subjugate din dubla monarhie, documentul a precizat cu claritate, deschis, hotărârea voluntarilor români ardeleni și bucovineni de a acționa în strânsă colaborare cu toate forțele democratice care-i puteau ajuta în realizarea scopului final al luptei lor.

Trebuie reliefat și faptul că în proiectul documentului prezentat au fost nominalizate acțiunile deja desfășurate în acest sens de către celelalte popoare din dubla monarhie: „Prizonierii cehi din Kiev, din Moscova și foarte probabil și din alte părți, au intrat deja în legătură cu comitetele revoluționare rusești, cerând să-i primească și pe ei în organizația lor și unde vor lucra, desigur, pentru independența lor națională”. Mai mult: „Din multe părți s-au trimis de ofițeri și soldați prizonieri adrese de salut și aderență revoluției rusești, cerându-se aceleași drepturi naționale ca și ale popoarelor

stăpânitoare". Luând act de acțiunile cu caracter național revendicativ desfășurate atât în spațiul imediat înconjurător, cât și în plan internațional, în genere, în documentul – program s-a subliniat sosirea momentului pentru ca și românii ardeleni și bucovineni să înceapă, la rândul lor, o serie de acțiuni similare, care să determine prin amploarea lor un răsunet corespunzător în plan internațional. Acțiunile lor trebuiau să se manifeste cât mai amplu și diversificat, dar trebuiau să se constituie, în același timp, într-o manifestare generală a românilor ardeleni și bucovineni în care voluntarii de la Darnița urmau să dețină rolul decisiv în a determina creșterea lor în amploare și, mai ales, intensificarea propagării ecoului lor internațional.

Pentru realizarea acestor deziderate, pentru concretizarea lor faptică, prin documentul elaborat, locotenentul Pompiliu Nistor a propus ofițerilor prezenți la adunare că, pentru început, principala „datorie” a voluntarilor români ardeleni și bucovineni concentrați la Darnița să devină aceea potrivit căreia ei trebuiau „să se manifeste în prima linie printr-un *memoriu-declarație*”, care urma să fie trimis spre cunoaștere:

- „1. guvernului rusec provizoriu;
2. comitetelor lucrătorilor și soldaților din Petrograd, Moscova, Kiev și orașele mai însemnate, precum și altor organe ale revoluției;
3. partidelor politice și bărbaților de stat mai însemnați din Rusia;
4. ziarelor și revistelor rusești;
5. organizațiilor naționale cehe, sârbești, poloneze și rutene din Rusia, care au același scop ca noi, precum și corporațiilor voluntarilor națiunilor de mai sus;
6. de altă parte reprezentanților, din Rusia, ai statelor aliate și neutrale, pentru a fi transmise guvernelor lor;
7. birourilor de presă, ziarelor și revistelor

mai însemnate franceze, engleze și italiene;

8. și, de sine se-nțelege, și guvernului și ziarelor românești”¹².

În finalul expunerii sale, întreaga problematică, ca o recapitulare generală, a fost sintetizată de raportor în „*tezele*” documentului – program al cărui denumire a propus să fie a unei: „*Declarații – adresă*”, care urma să fie înaintată, după ulterioara aprobare, tuturor destinatarilor mai-sus nominalizați. *Tezele* în cauză au fost grupate în șapte tematici distincte și au fost aduse la cunoștința ofițerilor voluntari prezenți la Adunarea din 11/24 aprilie 1917 de la Darnița. Cele șapte teze din respectivul document au avut conținutul pe care-l redăm, în rezumat, în continuare.

„I. Salut democrației rusești, aderării la programul lor democratic – social, arătând că programul politic al nostru e identic și că l-am profesat, de zeci și sute de ani; arătând, că noi suntem un popor absolut democrat, compus din țărani, muncitori și intelectuali, în mare parte proletari, fără aristocrație, fără capitaliști și fără latifundii”. Conținutul tezei a avut menirea de a evidenția unele similitudini dintre obiectivele ardelenilor și bucovinenilor și cele ale Revoluției ruse. Prin evidențierea acestui paralelism s-a sperat în captarea bunăvoinței noilor forțe politice instalate la conducere în Rusia și, mai ales, la primirea din partea acestora a unui ajutor substanțial menit a asigura urgentarea constituirii și încadrării Corpului Voluntarilor Români și, în mod direct, recunoașterea obiectivului principal al acțiunii acestuia.

II. Să se arate luptele noastre politico-sociale cu guvernele noastre; să se arate că toată lupta pentru democrație a fost strâns legată de lupta pentru națiune, că până la

dezlegarea acesteia în Austro-Ungaria nu se poate dezlega nici chestia socială, ceea ce au recunoscut și partidele socialiste.

III. Să se spună că noi suntem un popor în limbă, cultură, structură socială, în întreaga ființa noastră etnică cu celelalte părți constitutive ale neamului românesc; că voința noastră nestrămutată e de-a forma un stat național din toți românii, pe care-l vom zidi pe bazele cele mai înaintate ale democrației.

IV. Să se arate că, prin recunoașterea Poloniei independente în marginile ei etnografice, s-a început dezmembrarea Austro-Ungariei și Germaniei; că același drept îl avem și noi, alături de celelalte popoare asuprite de monarhie, care nu-i decât un conglomerat de țări răpite fără consimțământul populației lor; că tocmai, ca să nu fie în contradicție cu sine însăși, democrația rusă trebuie să conceadă și cererile noastre, interpretând în sensul de mai sus <<Sameopredelenie>> de care vorbește în manifestele ei.

V. Să se arate și minciuna ce s-ar ascunde sub autonomiile ce-ar fi să se dea și imposibilitatea pentru noi de a le primi.

VI. Să se arate că-n cadrele vechi ale monarhiei, atât teoretic, cât și practic, un plebiscit nu poate exprima voința liberă a popoarelor până ce [atâta timp cât – n.n.] ungerii și nemții vor putea dispune de toată puterea aparatului de stat.

VII. Să se facă cunoscut că glasul celor de acasă e amuțit și dacă se aude e fals și stors prin teroare și de frica baionetei; dovadă ultima declarație de loialitate, pe care au iscălit-o alături de trădătorii vechi și unii din foștii noștri conducători politici. Și-n sfârșit, că glasul adevărat e exprimat de întreaga istoria noastră, de martirii noștri, de refugiații noștri

REVERBERAȚIILE MARIÍ UNIRI

și de noi, voluntarii; care, ca ofițeri – aproape în întregime, ca soldați în număr de zeci de mii, suntem gata să ne jertfim viața noastră pentru idealul național¹³.

După ce au audiat conținutul documentului – program elaborat și prezentat de locotenentul medic Pompiliu Nistor, ofițerii voluntari prezenți la Adunarea de la Darnița – din ziua de 11/24 aprilie 1917 – au hotărât în unanimitate redactarea, în baza materialului documentar și tezelor prezentate, unei „Declarații – adresă” și trimiterea ei „organelor democrației rusești, ambasadelor tuturor statelor aliate și neutrale din Rusia, ziarelor mai mari și la agenturile de publicitate [agențiile de presă – n.n.]; precum și, de sine se înțelege, guvernului și ziarelor române”. În vederea redactării *Declarației* în cauză, al cărui conținut final urma să fie supus în ziua de 13/26 aprilie 1917 aprobării tuturor voluntarilor români (indiferent de gradul militar avut) concentrați până la aceea dată la Darnița, a fost aleasă de către ofițerii prezenți o „Comisie” formată din Pompiliu Nistor, Victor Deleu, Octavian Vasu, Nicolae Nedelcu, Gavrilă Iuga, Vasile Chiroiu, Trifan Ghilezan, Simion Gocan și Emanoil Isopescu.

La rândul lor, membrii Comisiei desemnate au „încredințat redactarea” formei finale a „Declarației, domnului doctor Pompiliu Nistor¹⁴. Conținutul documentului – program, care le fusese prezentat și care primise votul unanim pentru a fi inclus în forma finală a *Declarației*, a fost catalogat de către ofițerii voluntari participanți la Adunare ca fiind: „un nou program politic, indispensabil în noua lume și reclamat de marile interese ale neamului¹⁵. Drept urmare a aprecierilor favorabile unanim exprimate de ofițerii participanți asupra conținutului documentului prezentat, membrii Comisiei desemnate au încredințat sarcina elaborării formei finale a *Declarației* tot locotenentului medic Pompiliu Nistor. După unele consultări cu membrii Comisiei și operarea unor modificări minore, la sugestia acestora, forma finală a documentului a fost gata în termenul fixat.

În ziua de 13/26 aprilie 1917, în fața tuturor voluntarilor români ardeleni și bucovineni concentrați la Darnița, locotenentul medic Pompiliu Nistor a expus forma finală a documentului intitulat definitiv și semnificativ: „*Memoriul - manifest al Corpului Voluntarilor Români din Rusia*”¹⁶, care a respectat, cu unele modificări neesențiale, structura și tezele din documentul – program inițial (aprobat de adunarea ofițerilor voluntari în ziua de 11/24 aprilie 1917).

Memoriul - manifest, după aprobarea lui de voluntarii prezenți, urma

să fie transmis: „Guvernului provizoriu al Rusiei, Sfatului deputaților, muncitorilor și soldaților din Petrograd, tuturor statelor aliate și neutre prin reprezentanții lor în Rusia”, în numele Corpului „Voluntarilor Armatei Române, ofițeri, subofițeri și soldați de națiune română de pe teritoriul monarhiei austro-ungare, foști prizonieri de război în Rusia”. De asemenea, documentul trebuia adus și la cunoștința forțelor politice, presei și opiniei publice internaționale ca fiind: *angajamentul și programul viitor de acțiune* al voluntarilor români. În acest sens, în *Memoriul - manifest* s-a specificat de la început crezul final al luptei acestora: „Cu jertfa vieții noastre suntem gata să intrăm în luptă pentru împlinirea idealului nostru: de a uni tot poporul, tot teritoriul românesc din monarhia austro-ungară în una și nedespărțită Românie liberă și independentă”.

De aceea, după exprimarea la început a acordului și încrederii lor față de programul Revoluției ruse, documentul a subliniat scopul luptei voluntarilor români: „satisfacerea deplină a dreptelor noastre cereri – postulate inerente oricărei democrații adevărate – de viață liberă și independență națională, atât pe teren politic, cât și cultural și economic”.

Îndeplinirea programului de luptă trasat, s-a specificat în document, putea aduce sfârșitul „stăpânirii absolutiste și reducerea la adevărata lui valoare a elementului maghiar și german, care, deși în minoritate, voiește să ne ție în continuă sclavie economică, culturală și națională, să ne răpească ce avem mai scump: limba, cultura și averea, chiar să ne impună cu sila limba și cultura lor”. Perspectiva permanentizării dominației ungare și austriece „pe toată întinderea Europei centrale și sud-estice” a fost semnalată ca fiind un pericol împotriva căruia, prin *Memoriul - manifest* redactat, voluntarii români și-au proclamat cu tărie hotărârea fermă, ca împreună cu „celelalte popoare, aliatele noastre firești”, de a se opune acestui periculos proiect întrucât „țineau din tot sufletul să nu ne lepădăm de națiunea noastră, orice s-ar întâmpla”.

În acest context, prin document a fost reliefată adevărata situație internă, la aceea dată, din Imperiul Austro-Ungar în care „chestiile naționale primează totdeauna pe cele sociale; de aceea, până nu se vor dezlega, conform drepturilor ginților, chestiunile de naționalitate” în dubla monarhie „pace nu va fi, nici bunăstare”. *Memoriul* a avertizat cu claritate forțele politice și opinia publică internațională că, în acest sens, până nu vor fi acordate drepturi depline popoarelor din monarhia dualistă, „orice reforme democratice” propagate de aceasta „vor fi moarte și mincinoase”. De aceea, până ce nu vor fi obținute toate drepturile naționale de către popoarele asuprite în: „Austro-Ungaria vor fi cele mai

multe privilegii, cele mai mari dări, cei mai mulți emigranți și cele mai mari mizerii. Până atunci Austro-Ungaria va fi un cuib de viespi, care va amenința în continuu pacea și viața liniștită a Europei întregi".

După evidențierea adevăratei fațade a politicii duse în plan intern de dubla monarhie, în *Memoriul - manifest* s-a reafirmat cu fermitate și claritate scopul final vizat de voluntarii români ardeleni și bucovineni prin lupta lor: „Astăzi, când noi românii - ca și celelalte neamuri subjugate - ne-am convins definitiv că, nouă ca români, nu ne mai e posibilă existența în cadrul statului austro-ungar; noi, care în limbă, cultură, în structură socială și în întreaga ființă noastră etnică și politică formăm un trup unic și nedespărțit cu toate celelalte părți constitutive ale națiunii române, *cerem cu voință nestrămutată încorporarea noastră la România liberă, pentru a forma împreună cu ea un singur stat național românesc*, pe care îl vom zidi pe bazele celei mai înaintate democrații".

În continuare, documentul a proclamat angajamentul ferm al voluntarilor, dispuși la orice sacrificii, pentru îndeplinirea obiectivului propagat al luptei lor: „Pentru acest ideal ne punem în cumpănă tot ce avem, viața și averea noastră, femeile și copiii noștri, viața și fericirea urmașilor noștri. Și nu ne vom opri până nu vom învinge ori vom pieri". Referindu-se la concesiile de ordin național promise de monarhia dualistă, dar care urmau a fi efectuate după încheierea conflictului mondial, *Memoriul* le-a denunțat cu hotărâre și a arătat adevărul care stătea în spatele emiterii lor: „În cadrele statului austro-ungar orice concesi, orice legi, fie cât de drepte, orice garanții s-ar da, oricât de serioase s-ar părea, vor fi

tot minciuni, care vor fi călcate în prima zi. Căci ar trebui înainte de toate să se schimbe firea celor două neamuri stăpânitoare, pentru ca ele să renunțe la visurile lor de hegemonie absolută și de imperialism".

Prin intermediul *Memoriul - manifest*, voluntarii români ardeleni și bucovineni și-au expus cu claritate, liberi de orice constrângeri, obiectivul lor politic: „Cerem, deci, încorporarea noastră la România, în numele dreptului fiecărei națiuni capabile de viață și în stare de a-și hotărî singură soarta, de a-și alege singură statul și forma prin care voiește să se guverneze. În numele simțămintelor noastre adânc democratice apelăm pentru împlinirea acestui fundamental postulat al democrației, mai ales, la sprijinul tinerii democrații rusești". Apoi, documentul a incriminat, fără nicio rețineră, structura statală dualistă caracterizată ca nefiind: „altceva decât un conglomerat de țări răpite prin forța brutală, fără consimțământul națiunilor lor, care n-au nimic comun cu națiile ce le subjugă decât ura ce-o simt de ele - ură care va înceta numai odată cu căderea granițelor actuale." În *Memoriu* s-a specificat explicit importanța și, în același timp, necesitatea istorică a dispariției respectivei structuri statale: „Dezmembrarea Austro-Ungariei ar însemna repararea, în numele democrației, a marii nedreptăți istorice ce s-a făcut popoarelor prin încătușarea lor de un tron sângeros și de o împărăție fără lege. Iar dezmembrarea ei ar însemna că democrația recunoaște atotputernicia forței brutale și că sancționează un trecut absolutist și feudal".

Cu trimitere directă la posibilitatea desfășurării pe această temă a unui „plebiscit", sub autoritatea dublei monarhii, temă vehiculată la aceea epocă în mediile politice, *Memoriul* a exprimat clar punctul de vedere al voluntarilor:

„În practică se poate oare închipui un plebiscit între națiunile subjugate până ce vor exista cadrele existente ale monarhiei, până ce națiunile dominante vor putea dispune de tot aparatul puterii de stat? Dar acesta ar însemna teroare, nu plebiscit; aceasta ar însemna renunțarea la orice aspirațiuni, ori moartea. Se poate închipui oare în astfel de împrejurări, astfel de garanții, care să nu fie călcate și eludate?" În final, *Memoriul - manifest* a proclamat, vizionar, către forțele politice, presa și opinia publică internațională, credința voluntarilor români din Ardeal și Bucovina în victoria finală a luptei lor: „Sângele nostru nu se va vărsa în zadar. Credem ferm că între viitoarele state fericite, naționale și democratice va fi și România tuturor românilor."

După ce locotenentul medic Pompiliu Nistor a dat citire integrală conținutului documentului, acesta a fost aprobat de cei prezenți prin votul lor unanim. După votarea lui, în mod reprezentativ, documentul a fost semnat de un număr egal de voluntari români: 250 ofițeri și 250 subofițeri, gradați și soldați¹⁷; tradus în limbile rusă și franceză și expediat, între 23 aprilie/6 mai - 27 aprilie/10 mai 1917, tuturor „celor amintiți" la începutul lui¹⁸, tipărit în ziarele românești din Statele Unite, fiind distribuit acestora de către Misiunea Română (Vasile Lucaciu, Vasile Stoica și Ioan Monția), care l-a primit la Darnița în drumul ei de la Iași spre America. În paralel, textul documentului și precizări referitoare la constituirea și obiectivul luptei Corpului Voluntarilor Români de la Darnița au fost tipărite de aliați și lansate din avioane deasupra pozițiilor ocupate de trupele austro-ungare pe frontul din Italia¹⁹. În România documentul a parvenit generalului Constantin Prezan (prin intermediul lui Onisifor Ghibu), care, ulterior, l-a adus la cunoștința

REVERBERAȚIILE MARI UNIRI

Regelui și Guvernului. Textul *Memoriului-manifest*, ulterior, a fost adus la cunoștința corpului diplomatic acreditat la Iași și opiniei publice române, prin intermediul presei.

Prin reprezentativitatea celor prezenți la adunare și a semnatarilor lui, prin conținutul program făcut public, prin vasta arie de adresare, prin raportarea concretă la problematica internațională a momentului și corelarea acesteia cu scopul asumat al luptei voluntarilor români ardeleni și bucovineni, *Memoriul - manifest de la Darnița* „a fost socotit de cei ce și-au câștigat merite în organizarea acțiunilor drept <<Prima Alba Iulia>>, adică cea dintâi manifestare puternică [mediatizată în spațiul internațional - n.n.] de unire a teritoriilor românești din Austro-Ungaria la România.” Documentul în sine, în fapt un „exemplu tipic al discursului românesc din anii luptei pentru întregirea statală”²⁰, a constituit un act politic „de o valoare incontestabilă, prin principiile proclamate, prin maturitatea programului politic formulat, prin orizontul larg al înțelegerii problemei naționale a tuturor popoarelor subjugate și asuprite.” Dar, în același timp, prin raportarea concomitentă atât la situația internă a românilor din Austro-Ungaria, cât și la cea internațională a României, documentul a reprezentat incontestabil: „o dezmințire categorică a afirmațiilor oficialităților austro-ungare cu privire la loialitatea naționalităților” din cuprinsul dublei monarhii și o „negare tot atât de categorică a declarației de fidelitate impusă de Tisza István” în februarie 1917²¹.

Unul dintre participanți, voluntarul Adrian Ganea, a subliniat faptul că *Memoriul*: „a rupt pentru prima dată lanțurile robiei maghiare și austriece, la această adunare s-a pronunțat pentru prima dată dezlipirea Ardealului de cotropitorii seculari și alipirea lui la Patria-mamă”²². Acest document al voluntarilor români a însemnat și prima afirmare internațională de amploare a țelului luptei lor, propagând în mediile politice și în rândul opiniei publice din străinătate și țară obiectivele luptei lor. Octavian Goga, unul dintre reprezentanții de frunte ai refugiaților ardeleni și bucovineni în România, a apreciat *Memoriul - manifest de la Darnița* ca fiind: „o prețioasă contribuție” în lămurirea rolului și locului Corpului Voluntarilor²³.

Exprimarea fără echivoc, în cuprinsul documentului, a dorinței de unire a Ardealului și Bucovinei cu România, într-un moment extrem de dificil pentru aceasta în plan militar și politic internațional, a reprezentat „primul act de unire al românilor din Austro-Ungaria cu Regatul.” Tocmai din aceste motive, *Adunarea de la Darnița din 13/26 aprilie 1917 a fost considerată ca fiind „Prima Alba Iulia”*, pentru că ea a „legitimată pentru

prima oară aspirațiile noastre” pentru înfăptuirea României Mari și a atras atenția „străinătății” asupra „voinței unui popor de a înfăptui Unirea”²⁴.

Importanța *Memoriului - manifest de la Darnița* mai rezidă și în semnificația momentului ales de voluntarii români pentru întocmirea și difuzarea lui în lumea întreagă, atunci: „când țara noastră era mai bine de jumătate cotropită de dușmani.” Prin emanarea și difuzarea acestui document, voluntarii români ardeleni și bucovineni au afirmat cu hotărâre că: „își oferă energia și viața pentru salvarea României, considerată de ei ca patria lor” și au făcut publică „în fața lumii întregi, voința nestăvilă să facă România Mare, unită într-un singur trup și pe veci”²⁵. În contextul internațional al vremii, acest document a avut și darul exprimării „cu limpezime” a voinței „de autodeterminare” a românilor ardeleni și bucovineni și „de unire necondiționată cu patria mamă, România”²⁶.

Prin conținutul său de idei, *Memoriul* adoptat la Darnița a constituit cel mai important document difuzat în plan internațional de propagare a obiectivelor politice și militare ale voluntarilor români ardeleni și bucovineni și a exprimat în forma cea mai concisă scopul final al luptei lor: înfăptuirea României Mari. Din această cauză, tezele cuprinse în *Memoriul-manifest* din ziua de 13/26 aprilie 1917 de la Darnița vor fi, într-o formă sau alta, regăsite în toate documentele de propagandă externă eminate până la Marea Adunare de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918.

APRIL 13/26, 1917: FIRST ALBA IULIA

- "THE MEMOIR - MANIFEST" FROM DARNIȚA

The "Memoir - manifest" voted on April 13/26, 1917 by the Romanian volunteers that were concentrated at Darnița was considered "First Alba Iulia", meaning that it was the first important international manifestation of Transylvanians and Bucovineans, through which it was proclaimed the necessity of the unification of all the Romanian territories from Austrian-Hungary with kingdom of Romania. This memoir was in fact for that historical moment, a political act of incontestable value because it decreed the unification with Romania of the territories lived by Romanians from the double monarchy, because of the principles declared and the maturity of the political program formulated and because of the wide horizon of understanding the national problem of all the subjugated peoples.

Keywords: Pompiliu Nistor, Darnița, memoir - manifest, April 13/26, 1917, "First Alba Iulia"

NOTE

1 Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice.

2 Ion Agrigoroaiei, *Opinia publică și starea de spirit în vremea Războiului de Întregire și a Marii Uniri. Iași. 1916-1918*, Iași, 2004, p. 87.

3 La începutul lunii noiembrie 1916, Guvernul rus emise se primul ordin circular către cei aproximativ 1 000 comandanți de lagăre și tabere militare în care se aflau internați ca prizonieri de război militarii ardeleni și bucovineni din armata austro - ungară. Potrivit acestui ordin, prizonierii de război români ardeleni și bucovineni, care doreau să se întoarse ca voluntari pentru armata română, au primit libertatea de a părăsi locurile de internare sau de muncă în care se aflau și de a se deplasa la Darnița, lângă Kiev [Cornel Țucă, *Prizonierii români din armata austro - ungară internați în Rusia. Problemele repatrierii*, Cluj Napoca, 2011, p. 62 - 63]. Locația de la Darnița destinată concentrării voluntarilor români a fost înainte de izbucnirea războiului un mare depozit de echipament și alimente al armatei imperiale ruse, constând într-un număr însemnat de magazine și barăci, pe jumătate îngropate în pământ [*Idem*, p. 66].

4 Ion Agrigoroaiei, *op. cit.*, p. 89.

5 Președinte: Victor Deleu; secretar: Vasile Chiroiu; ispravnic (secretar): Ioan Veșcan; membri: Octavian Vasu,

Emanoil Isopescu și Valeriu Milovan [Cornel Țucă, *op. cit.*, p. 67].

6 Născut: 16.10.1883 în comuna Arpățac, Comitatul Trei Scaune (Austro - Ungaria); azi: satul Araci, comuna Vâlcele, jud. Covasna. Decedat: 19.07.1961, Brașov.

7 Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice [în continuare abreviat: C.S.P.A.M.I.] Pitești, Fond Corpul Voluntarilor Români Ardeleni și Bucovineni [în continuare abreviat: C.V.R.A.B.], dosar nr. crt. 1, ff. 8-13.

8 *Ibidem*, f. 8.

9 *Ibidem*, ff. 9-10.

10 *Ibidem*, ff. 10-11.

11 *Ibidem*, ff. 11-12.

12 *Ibidem*, f. 12.

13 *Ibidem*, ff. 12-13.

14 *Ibidem*, f. 7.

15 Ștefan Pascu, *Făurirea statului unitar român*, vol. I, București, 1983, p. 409.

16 Elie Bufeana, *Formațiile de voluntari*, în *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul (1918-1928)*, vol. I, București, 1929, p. 121. [Semnalăm că în unele lucrări, studii și articole documentul poate fi identificat ca denumire și în una din variantele: „Declarația - adresă”, „Declarația”, „Memoriul”, „Proclamația-manifest” și/sau „Proclamația” de la Darnița.

Această diversitate o explicăm prin folosirea de către autorii respectivi a uneia dintre variantele date documentului de către voluntari în perioada respectivă sau a fost reluată în perioada interbelică. Indiferent de denumirea întâlnită, în realitate este menționat același document programatic aprobat de voluntarii de la Darnița în ziua de 13 aprilie 1917].

17 Elie Bufeana, *Formațiile de voluntari*,...p. 121.

18 C.S.P.A.M.I. Pitești, Fond C.V.R.A.B., dosar nr. crt. 1, f. 7.

19 Petre Nămoianu, *Prima Alba Iulia. Voluntarii români în Războiul pentru Întregirea Neamului*, Timișoara, 1922, p. 29.

20 Ioan I. Șerban, *Semnificația Memoriului - Manifest al voluntarilor români de la Darnița Kievului*, în www.diam.uab.ro/istorie.uab.ro/publicații.

21 Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*, Cluj, 1968, pp. 273-274.

22 Ioan I. Șerban, *Primul Corp al Voluntarilor Transilvăneni și Bucovineni din Rusia, (I)*, în „Apulum”, Alba Iulia, XXV, 1988, p. 448.

23 Octavian Goga, *Ne învăță Mărășeștii*, Iași, 1983, p. 96.

24 Traian Rus, *Contribuții privind lupta românilor transilvăneni și bucovineni aflați în Rusia și S.U.A pentru unitate națională*, în „Revista Arhivelor”, nr. 4, 1988, p. 371.

25 Cornel Țucă, *op. cit.*, p. 217.

26 *Idem*.